

Fitxa per la Nulespèdia / Arxiu de memòria popular

Nom/Cognom	Justo Poveda Millán
Any de naixement	1947
Títol	Justo Poveda, memòries de migració i treball
Categories	Migració, treball
Data i lloc de l'entrevista	Divendres 28 de juny, casa de l'entrevistat
Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas i Nelo Vilar)
Link	https://youtu.be/qNgke0PFeho
Extracte	https://youtu.be/_gFhLB6LrZo

Si en altres ocasions hem fet entrevistes més orientades a aspectes tradicionals o folklòrics, en esta ocasió aprofitem la generositat de Justo per enfocar la nostra mirada en les històries humanes i en el procés de canvi i de modernització que va viure Nules durant llargues dècades. Ens interessava molt saber com van ser les vides de les persones migrants durant els anys 40 i 50, que amb el seu treball van contribuir a fer este poble gran i ric. Li agraïm moltíssim la seua generositat i, com es vorà, la seua simpatia.

Sinopsi

Justo Poveda (1947) ens parla de la seua infància a Nules, on va vindre als dos anys amb la seua família, que venia a treballar. Ens conta la seua experiència migrant amb nombroses anècdotes i la seua vida laboral, entre el camp i la construcció a Nules i a la verema al camp francès.

Transcripció

Em diuen Justo Poveda Millán. Jo sóc una miqueta major, vaig nàixer en l'any 47. I vàrem vindre per este terreno per necessitat de... en fin, de convivència, perquè per allà d'on sóc jo, d'Andalusia, no n'hi havia gens. Vam vindre igual com els d'ací d'Espanya se'n van a l'estranger ara a buscar-se un poc la vida. I mosatros vàrem vindre d'Andalusia ací a lo mateix, a buscar-mos la vida. Que per cert mos la vàrem buscar ben buscà. Perquè et diuen: «És que has vingut ací a matar la fam». No, no: mosatros ací hem viscut a treballar per a poder menjar. Perquè si no haguérem treballat a mosatros no mos hagueren ajudat a res. Per a poder menjar. I entonces mosatros vàrem vindre per este terreno i al principi, com vàrem vindre amb les mans buides mos vàrem ficar en casetes de camp, vivíem també en companyia de ma tia i mon tio. Mos vàrem vindre a viure a una caseta de camp, sense llum, sense aigua i sense res. A viure pels nostres propis mitjos. Dormir en sacs d'estos d'espert, plens de pellerofa i històries d'eixes. Després mos vàrem passar a un altre puesto que ja teníem llum, perquè era un motor, que anava en llum. Però teníem llum només quan funcionava, i quan no funcionava mos

quedàvem a fosques. I a fer-nos llums amb cresols. Sabeu lo que és, un cresol? I ciris i coses d'eixes d'oli. Després ja va eixir el carburo, per a guisar el gastàvem ja també...

Aleshores tu a on vas nèixer?

Jo sóc d'Úbeda. Però vaig vindre per ací de jovenet, els meus pares mos varen dur per ací i ací hem refet la vida. "Hem refet" no: hem fet la vida totalment, perquè vaig vindre per ací als dos anys, i els meus tios també mos han seguit sempre. D'ahí d'una caseta de camp que hi havia per ahí pel terme vàrem fer cap a un motor que es diu Sant Bartomeu de l'Horta, i ahí vàrem passar un bon temps també vivint ahí. I d'ahí, poquet a poquet, mos vam fer una caseta ací a Nules, conforme vàrem poder. I entonces mos en vàrem vindre, quan el vàrem tindre una miqueta habitable, mos vàrem vindre ací a viure, també les dos famílies sempre juntes. I d'ahí ja mos vàrem passar una miqueta més, vàrem anar evolucionant una miqueta més, i d'ahí mos en vàrem vindre ací.

Ací havíem tingut antes un contacte, m'auelo, el pare de mon pare havia tingut un contacte també per buscar-se ell la vida per estes terres valencianes, en este cas Nules. I va vindre ací i d'ací ja es va dur també a un tio meu, un germà de mon pare, i ací varen estar un temps treballant també, d'ací ja se'n varen tornar al poble a on sóc nascut jo i tota la família. I d'ahí, degut a les circumstàncies —que era la postguerra—, vàrem tindre que emigrar cap a estes zones. En cert modo ací va ser a on vàrem fer una miqueta la vida. I vàrem anar treballant i anant fent poquet a poquet. Antes eren uns altres temps, antes es podia... Si guanyaves per exemple 100 pessetes, 90 pessetes eren per a tu. I ara guanyes 50 euros i a tu només te'n queden 10.

No m'ho digues a mi, que som autònoms!

Evident, no? [risses]. I eixa és un poc, resumint, la història de la nostra estància ací en este terreno.

Tu vas anar a escola ací en Nules?

Jo vaig anar, primer que res, en l'any 52, vaig anar a escola a Mascarell.

L'any 52 tu tenies 5 anyets.

Sí, claro, eixe temps que tenia vàrem anar el meu germà i jo i el cosí meu a escola a Mascarell. Que vivíem al motor de San Bartomeu i mos anàvem a peu a Mascarell. I de Mascarell tornàvem una altra vegada a peu, com és normal. Pel matí igual, tots els dies hasta que ja mos vàrem vindre per este terreno, [5 min.] mos vàrem vindre ací a Nules, a viure a Nules, i entonces ací de Nules vam anar ahí al grupo Cervantes. I ahí hasta que vàrem tindre temps. Per exemple jo, com ara estan estudiant tantíssim temps, jo vaig acabar i als 14 anys em vaig ficar a treballar. Entonces dels 14 anys a muntó diuen: «Collins tu ara, Justo, que açò, allò, lo altre! Què bé, què bé! —Home, "què bé"! Si jo he treballat 49 o 50 anys! Encara ho trobes raro, que estiga aixina?». Dubte molt que els joves de hui en dia arriben al temps que he estat jo treballant. Però, si són per altres circumstàncies les quals són més favorables que al treballar, s'ho alabe. Em lleve el gorro. "Chapó". Però si són per necessitats precises i no hi ha més remei, pues mira: a treballar. I a guanyar-se el sueldo que t'han pagat per anar sobrevivint i anar menjant i anar vivint.

En què treballaves, tu?

Bueno, jo m'he menejat prou en el camp laboral. Perquè al principi de treballar, jo quan vaig començar a treballar als 14 anys vaig entrar d'ajudant d'obrer. Sense cobrar cap perra, tot siga dit. Jo vaig estar una setmana o un mes treballant sense cobrar cap perra. I treballs forts: treballs de pala i de pic i d'hormigó. Fent i omplint fonaments. Després d'ahí vaig continuar a entrar en la mateixa professió però amb uns altres senyors, amb uns altres contractistes. Després ja vàrem optar per anar-nos-en a França, a la vendímia. De França veníem ací a Espanya. Quan tornàvem... Que anàvem tots molt ben documentats, amb contrats i tot, ahí passàvem una revisió que mos feien passar nuets a una sala d'inspecció... Sí, sí, sí...

Què barbaritat, no ho havia sentit dir mai!

Sí, sí, mos feien ajumponar a vore si estàvem herniats o què. Sí, sí, sí, antes sí. Antes no era igual com ara, crec jo. Ara qualsevol que vinga ací i li donen faena, a treballar. Antes tenies que anar amb un contracte, supervisat, firmat pel metge i tot. I després, al passar l'aduana, al passar la frontera anàvem a una inspecció mèdica tota la colla que anàvem a la vendímia i ahí passàvem un control de sanitat. Però sense res, saps? Anava el metge i mos inspeccionava, mos feia fer algunes postures allí per a saber si estàvem aptes per al treball o no. I entonces, que ja veien que estaven aptes firmava i hala, a fer el treball. En després allí estàvem treballant hasta última hora, no passàvem ni una hora més treballant de lo que mos havien contractat. Quan acabàvem d'allí, cap ací. Ací ja mos esperava, per exemple, a mi m'esperava el temps de la collita. Després d'acabat la d'això de la collita... A vore si ho dic bé: la collita primer o les màquines de treballar les terres després. Primer mos n'anàvem a França en setembre-octubre. Mos n'anàvem a França, estàvem allí 30 dies: 28, 30, una temporà curteta, lo que donava la vendímia. I entonces, d'allí, quan ja mon tornàvem cap ací ja estava el temps de la collita, ja teníem colla ací per anar a treballar, a collir. Després s'acabava la collita i anàvem a treballar a les màquines, a les terres amb les màquines. Acabaven els temps de les màquines i jo ja ho tenia contractat per anar a l'obra, i antes de que acabava l'obra jo ja quedava en conformitat amb l'empresari i dèiem: «Mosatros quan vinga el temps de la vendímia mos n'anem a França», [10 min.] tot molt ben acordat. «Vale, pues quan te'n vages m'ho dius i te'n vas». Després tornàvem... després ja es va acabar tot això perquè ja es van adquirir màquines noves allí per a vendimiari les màquines, i el patró a on anàvem mosatros es va comprar unes màquines per a treballar i fer la vendímia les màquines.

I ja no hi ha gent allí treballant?

No... Sempre hi haurà algú, clar que en hi haurà, sempre, perquè, home, darrere de les màquines també tenies que anar replegant un poc lo que se deixaven. Entonces una miqueta de... En fin, limpiant un poc lo que la màquina no havia pogut limpiant. Això referint-se a la vendímia. I de després, pues mira, a treballar a les terres, de la terra a l'obra, de l'obra a França, de França a collir i de collir a les màquines. O siga, un conglomerat d'oficis, que antes podies fer això perquè antes estava molt lliure, ara està més difícil, i tant! Ara si estàs treballant en un puesto tens que estar en eixe puesto, i si te n'ixes pues... en fin, està molt complicada la cosa.

El concepte de vacances ni existia.

Bueno, jo vaig començar a tindre vacances... Bueno, i una altra cosa que me deixava: en després, quan es va acabar tota esta història jo em vaig ficar a treballar en un taller de màrmol natural, i vaig estar treballant en eixe taller ací en Nules 18 anys també. O siga que la meua vida com a laboral ha sigut un poc extensa. De vacances n'he tingut quan he començat a treballar ací a la pedra de màrmol. I agarrava perquè no era molt d'això agarrar tot un mes

sencer, pues l'home este que treballava, que per cert ja ha faltat, un amic meu en pau descanse, entonces d'ahí vaig començar a agarrar-me vacances, dos setmanes. Després vaig entrar una altra vegada a l'obra, un camí me'n vaig eixir del taller, per a un senyor molt bo d'ací de Nules, un contractiste, i vaig estar treballant amb ell nou anys. Ahí vaig començar a vore lo que era tota la legalitat de lo laboral, de lo concernient a lo laboral: un mes de vacances, pagues d'açò, pagues extraordinàries, açò o lo altre, i ho portaven tot que puc estar molt content d'ell. És que estic content, d'eixos nou anys treballant amb ell. Eixe era un tal, i vaig a dir-ho per si no d'això, un tal Vicente Martínez, d'ací de Nules. Un tio fabulós. Ell i tota la família.

Es que si et respecten... és lo mínim...

Home, jo per a ell he treballat molt a gust. I des d'ahí ja, encara, quan va vindre el boom, quan va vindre la burbuja... l'home té molts pisos encara pendents de vendre per ahí, entonces em van ficar a mi al paro i vaig cobrar al paro, que no havia estat mai, 18 mesos... Em va ficar dos anys però antes d'arribar als dos anys jo ja em vaig jubilar. I m'ho va arreglar de manera per a que se'm quedara una pensioneta prou bé. I d'ahí puc donar-li una altra vegada les gràcies. I això.

Què més? La meua vida, algo més... Sí home, puc estar molt content de... certes persones s'ho mereixen. Perquè no és precis dir: «Sóc de tal color, sóc d'este color, sóc de l'altre, sóc de l'altre», no. La persona i el color que siga la persona s'avalua pel seu ser, pels seus fets, no perquè u siga de... "Fulano de tal", del partit me referisc, i que estiga... No, la persona s'avalua pels seus fets, i pels seus sentiments, i avant, és aixina. És aixina, no té una altra explicació. Si una persona és un que es sent dir per ahí que «Eixe, buf, eixe quan menos te donaràs compte te la pegarà»... Bueno, pues ja va perdent valor, siga de qui siga, del color que siga. Ara, si una altra persona com la que estic parlant-te és d'un altre color, del color que siga... que jo no simpatitze molt per exemple, que jo sóc sempre —és lo que estic dient—, sóc de la persona que es porta correctament, una persona amb la qual pugues dialogar, pugues estar amb ella, [15 min.] si té que fer-te un favor te'l fa i coses d'eixes. I sempre... ser persones, sers humans. El ser humà es cataloga per la seua paraula, eh? No és igual com... ara diuen que si farem açò, farem allò, farem lo altre. Bueno, qui s'ho creu, això? Un camí tenen el poder, ja t'apanyaràs. Després tens que demanar audiència si te la donen. Però al principi moltes palmadetes al llom. Això no pot ser, això. Jo en això no faig cas. Em sap mal, que eixes certes persones siguen aixina, eixa manera de ser. Les persones tenen que ser unes persones honestes, honrades, eh?, i que puguen conviure en la societat i que també puguen compartir històries amb el pròxim...

Què més?

Açò és el barri de Sant Xotxim, no sé si vosaltres heu estat molt implicats en el barri, en festes...

Home, mosatros... Sí, perquè per esta banda de dalt, que açò ho talla la carretera de la Vall, també fan una miqueta de festa. Perquè hi ha a muntó de veïns que paguen la fulla i tot això. Mosatros la pagàvem però jo al quedar-me assoles dic, si a vegades no tinc... però també, per ajudar també aniria bé, però bueno... No m'implique molt en la festa.

Tu recordes... Suppose que arribar ací i que la gent parlara valencià, perquè en aquell moment castellà hi havia qui quasi ni el parlava. Tu recordes això?

Això ha sigut poquet a poquet. Això és com quan anàvem una miqueta més a sovint a França: mosatros encara xapurrejàvem algunes paraules en francès, per què? Per estar relacionats

amb ells. Si et relacionaves amb ells no tenies més remei que aprendre una miqueta, per a defendre't un poc quan et trobaves assoles, perquè quan et trobaves en companyia d'espanyols dius, bah, és igual! Sempre hi ha un o altre que sap una miqueta i mos defenem. Però quan et trobaves tu assoles... Jo en França vaig treballar algunes temporades assoles, d'obrer. En compte d'anar a la vendímia em van dir: «Tu què...? —Home, en [Espanya] sóc obrer. I aquell, pues bueno...» I entones no me tocava més remei que aprendre certes paraules en francès, no tenia més remei, per obligació. Ací en Nules pues passa igual, no teníem altre remei que dependre un poc el valencià, poquet a poquet anàvem ampliant els coneixements, i entones ja vàrem anar, poquet a poquet, a comprendre... i si certes coses no les compreníem les preguntàvem. I com normalment parlava bé també el castellà i el valencià, pues les coses que mosatros no compreníem molt bé en valencià les déiem en castellà. En valencià el julivert és 'perejil' en castellano, entones mosatros "perejil – julivert". És que u té que anar agarrant certes coses per a desenvolupar-se en la vida. I és aixina, i després ja poquet a poquet vàrem anar... Eixe és el tema, ací mosatros quan hem anat algun viatge al poble on sóc nascut jo, sense donar-nos compte la costum, pam: t'ha saltat el valencià. I aquells se han quedado: «Pero tú, chiquillo, ¿tú qué dices, tú? [amb accent andalús] A mí me hablas en español, a mí no me hables así con otro...», saps? [risses] Eh? T'ha paregut bé lo que he fet en andalús, eh?

Molt bé! [risses]

«A mí me hablas en español, a mí no me hables en otro idioma, que sabes tú que nosotros no nos enteramos de na. —Hombre pues va, perdona, está bien», i entones vale, en castellà. Mos s'ha quedat una miqueta el *dejo* andalús però si parlem una miqueta aixina, com bé, el castellà, l'andalús és que es mengen moltes lletres. En andalús, per exemple, per a dir "Jesús" diuen "Ozú", eh? I jo què sé: la "y griega" els sevillanos se la mengen però allà... No acaben de dir mai totes les lletres. I s'entenen tots!

I què més, Nelo?

Tornant una miqueta a la cosa laboral, tu des de que vas començar amb 14 anyets, ací la cosa de la construcció ha canviat... mare meua! En aquell moment encara s'estava ampliant el poble...

En aquell temps que vaig començar jo a treballar l'única ferramenta que hi havia, que vaig conèixer jo, [20 min.] va ser una hormigonera a gasolina. En aquell temps encara hi havia una maquinària... rudimentària però maquinària al fi i al cap. Tires aigua, portland i aigua i tot això dins i allò ho pastava, "toc-toc-toc-toc-toc" i au. Però després se n'ha anat la cosa però... uf! Açò la primera vegà que vaig anar jo després de tot eixe d'això de treball meu, vaig tornar a entrar a l'obra una altra vegà i vaig vore un canvi a muntó a muntó gran. Un canvi gran. Tots els avanços tecnològics i els avanços en tots els camps. Això s'ha disparat.

A més les cases també seria molt diferent, perquè al principi la gent es feia les cases un poc arreu.

Sí, mira, és que és tot... tot forma part de l'evolució. Entones resulta que antes qualsevol la idea que tenia era de fer una casa i se la feia a la seua idea. Ahí no entrava ni arquitecte, ni delineant ni aparelladors... No entrava ningú, només amb un permís d'obres i que algú o altre que es considerava una miqueta d'això en l'ofici anava i et pegava una vista: «Pues va bé, va bé, això va bé», i pam. Home, mosatros vam fer la casa al principi a on vivíem de blocs d'hormigó fets per mosatros. Teníem un quadret de madera, el ficàvem en terra, pastàvem

hormigó semidur, el ficàvem dins, l'apissonàvem, pam pam pam, l'aplanàvem, ssssssit: bloquet. A que se secara. I un altre. Amb les seues mides corresponents, clar. I entones poquet a poquet anàvem fent blocs i després érem mosatros els que construïem la paret amb morter. Imagina't. I després, fer talla... saps lo que és talla? No és això [senyala la "talla" del sostre], la talla era un cabiró fent una creueta i un altre darrere amb una corriola a la punta. Per a pujar material.

Ni idea, ni idea...

Ni ho hauràs conegut tampoc. I omplir forjats tirant-se calderetes a braços, d'un andàmit a un altre, d'un andàmit a un altre... "Ahi va la caldereta". Mitja caldereta perquè... A braços, tirant-les aixina a l'aire. També. I pastar amb els peus formigó també.

Amb els peus?

Amb els peus, amb els peus... Una pasterà que fèiem: tot mesclat amb portland i arena i grava i tot això, i després fèiem tipo coca, tiràvem aigua, deixàvem que s'amerara, anàvem tapant-la, igual que una coca amb tomata, que primer fiques el d'això i després la tapes, pues això és igual: després la tapaves. I per a després pastar pujaves damunt d'ella i començaves a patejar com si estigueres xafant raïm.

Mare meua! Ni ho havia sentit dir.

Pues mira, això és una cosa més que dependràs, *nunca te acostarás sin saber una cosa más*. Imagina't antes com era l'obra. Ha pegat un canvi que... Qui anava a dir en aquells temps que tenien que pujar en unes grues d'eixes... uns andamis elèctrics... Açò és supersegur, supersegur i sofisticat tot. I ahí no res... home, sempre ocorreixen accidents laborals, però en estes circumstàncies són més difícil que ocorreixen. I si ocorreixen és perquè no tenen el... a vegades no tenen, digam, la precaució de treballar tal i com les normatives exigeixen que es tinga que treballar. Perquè antes també anàvem a la nostra i antes... a picar ... I ara no: fas una revisió, et duen casco, ulleres, guants, mascarilla, botes de seguretat... O siga, és un blindatge total. Ara: si no portes l'arnés i t'esvares de l'andami i vas cara avall, ahí no hi ha qui te pare. Ahí et pegues la cebà en terra i avant. O no? En eixes circulars que n'hi ha... sabeu què és una circular? Una circular és un banquet com este que la serra eix per ahí dalt. Això es gasta per a encofrar, ahí tallen la madera per a encofrar. També n'hi ha que tenen tot el sistema de seguretat per a que no puga ocurrir un accident. Però aixina i tot, antes, jo en conec a persones que s'han accidentat amb eixa serra. Conec a persones que han agarrat un tabló, l'han ajudat a passar per la serra i ha botat un poc, han volgut aguantar-lo i han continuat. Tot ple de sang. «Uj, esta sang d'on és?». Tres dits a l'aire. **[25 min.]** Bueno, vull dir jo que accidents sempre n'han hagut i n'hi ha. Però que ara porten molta seguretat. Eixe és el tema de l'obra. En després lo altre, la construcció ha avançat de tal manera que hui en dia este comedor lluint en algep te'l llueixen en un dia. Antes costava tres dies, tot a mà. Ara ho fan projectat, van omplint la paret i després agarren... O siga, que la forma de construcció de hui en dia és molt diferent a la de antes, com en tots els sectors de la vida, en totes les professions, tota en la vida ha avançat una animalà.

Tu además, que has viscut la transició i tot açò, supose que les relacions laborals també hauran canviat.

Home, les relacions laborals... tampoc va molta diferència. Si acàs la diferència va en ser un poc més estricte ara que antes.

Però els sindicats supose que algo...

Ara van més estrictes que antes perquè ara miren també una miqueta pel treballador. Antes no es mirava tant, inclús el patró no era tan exigent com tot això. Al millor antes deies: «Pues si em pagara una miqueta més...». Si et queixaves al millor dient: «Pues ara en compte de ser més...». Si es cabrejava era una miqueta menos. Coses d'eixes, que no venen a ressaltar en la vida laboral. Ara també t'exigeixen més perquè tenen més volum en qüestió de tot, perquè a ells també els obliguen a que complisquen certes coses. Ara passa una inspecció de seguretat i higiene en el treball i... Home, jo això ho conec molt bé perquè, degut al temps que he treballat, sé lo que està bé i lo que està mal, inclús a vegades també se'm passen històries que uns altres les han estudiades i després les he recapacitat i dic «Pues si té raó este home, si això no estiguera ahí estaria més segur». Però jo sé que no poden vore una tatxa en terra, això té perill. Quant i menos una fusta panxa per amunt amb una tatxa aixina; tot això. Té que haver un perímetre d'una d'això que encara no estiga segur en obra... tens que tindre un d'això assegurant-lo en maderes. I maderes ja homologades per a que tinguen una resistència d'uns tants quilos, per a evitar caigudes al buit. Tot això ho exigeixen, i si passa una inspecció i veuen les escales, les baranes... antes quan ficaves una escala no podies ficar una barana; pues sí, tens de ficar una barana de fusta per assegurar que no tingues un accident o pugues caure pel hueco i tal. Coses d'eixes. Si algun promotor es passa estos xicotet detalls i arriba una inspecció també li fan la nota... I per això a vegades als obrers o treballadors li exigeixen també que tenen que ficar això, tenen que ficar allò, tinc que fer lo altre... Això és lo que antes... casco: pues casco des de fa 40 anys cap ací, que jo conega, o 50, m'he ficat més llarg, no s'utilitzava casco. Ja d'eixe temps cap ací ja va anar agarrant-se sistemes de seguretat, i entonces casco. Encara que estigues ficant una acera, que en l'acera no te pots... home, *supuestamente*. Si no passes per baix d'un balcó que hi hagueren gerrots: ahí sí que et pot caure un gerrot al cap. Entonces casco [risses]. Botes de seguretat, si vas al camp també les tens que portar: pues no sé al camp què et té que caure damunt...

Els collidors han de dur botes de seguretat, ara mateix.

A mi a vegades també m'ha donat una miqueta de... home, jo també he anat a collir a muntó vegades. Entonces hem anat a fer cursillos de collir. **[30 min.]** Perquè ens han obligat: «Jo tinc que fer ara un cursillo de collir, a mi què me tenen que ensenyar de collir si estic collint tota la vida! Què me tenen que ensenyar?». Pues també t'ensenyen. Però tot això tot està en lo econòmic. I me van dir a mi: «Tu saps què mos han ensenyat, Justo? —Pues no ho sé: alguna cosa nova que ha eixit ara en plan de seguretat també». Diu: «Tenim que portar botes de seguretat, tenim que portar guants, tenim que portar ulleres». Dic: I «casco no?»...

Una gorra!

Una gorra, vale! Ulleres, guants, botes de seguretat... I als propietaris de la finca també els obligaran a que proporcionen escales d'alumini per a pujar als colmos. I casetes de servici [WC]! Casetes per anar a orinar i fer les necessitats. Al camp! Dic, home pues això em resulta una miqueta massa exagerat! Vaig a collir una o dos fanecades i tinc que portar-te allí una caseta per a cagar i pixar! Home, estem al camp lliure, tu! I ara una escaleta d'alumini per a poder pujar al colmo. Però si per al colmo puc doblar la rama, tinc que dur una escaleta darrere, xa? I coses d'eixes aixina d'exagerades. Bueno, exagerades no, però és que... [risses] Jo a vegades em quede... Hi ha normes que dius: estan bé, però... ostras!

I en el poble, pues... en el poble bé, poquet a poquet hem anat coneixent-nos tots, el poble no és molt gran i tots mos coneixem.

Clar, si tu portes ací sixanta i tants anys...

Jo, pues 69 anys.

Mare meua! Tu eres d'ací més que ningú, o tant com qualsevol altre.

Sí, a vegades: «Tu...», ara ja no però antes sí: «Tu has vingut ací -mosatros mos deien a vegades- has vingut a matar la fam». Dic, home, si mosatros haguérem mort la fam d'una altra manera sí que podries dir-nos això, però mosatros des de que vam vindre per ací, mon pare en pau descanse, en bon puesto estiga, ja va vindre ací amb un contracte amb un senyor d'ací que el volia com si fóra un fill també, que era Joan de *Malacat*. Era com si foren fills d'ell, encara que tingueren quasi la mateixa edat. S'han portat estupendament i divinament amb ells. [...] I mon pare treballant, i jo i els meus germans hem estat sempre... ma mare d'ama de casa i mon pare ficant el llom per mosatros. Sempre ficant el llom per mosatros, i llevant-se el mos de la boca ell per donar-nos-lo a mosatros. En aquell temps eren temps durs que mosatros també vivíem d'aquelles maneres, conforme podíem viure i avant...

Els anys 40 i 50 en Espanya era això...

Són coses aixina que... que mira, i puc donar gràcies a Déu que estem a on estem. Tot açò gràcies als meus pares i a mosatros ho tenim, que açò és tot nostre. Ho vàrem fer mosatros, tota la família en conjunt, ma mare ahorrant i economitzant, en pau descanse. Mon pare treballant, jo treballant, el meu germà treballant, la meua germana treballant... Tots treballant. Però també tinc que dir-te una cosa: conforme he dit antes, antes eren altres temps. Perquè lo que hui en dia... Lo que vàrem fer, hui no podríem ni comprar el solar. Perquè antes de pegar una palustrà de material: permís, projecte, estudi, proves, açò... Perquè es fan proves també quan vas a construir, amb eixes barrines que fan eixos forats i trauen per analitzar-lo... **[35 min.]** no ho sabies? Unes màquines que porten una broca hueca, i a on tu vols fer una edificació comproven el terreno. Per a que els estudis puguen dir tantes altures o no tantes altures, per a suportar tot això.

Però quan fèieu estos edificis d'això no hi havia res, açò era treball vostre...

No, ara sempre és ficar açò, ficar allò, ficar lo altre, tantes varilles, tant de ferratge, tant... Està tot més evolucionat, està tot més estudiat, està tot... Home, a vegades també és perquè n'hi ha massa embolics pel mig i tots volen mullar de la mamella, tot volen xuclar. És molt qüestionable tot això, sí. Antes deien: «No passa res, no passa res...»; ai "no passa res"! Quan s'han donat compte...

[A propòsit de la fotografia] ...Un bitxo d'eixos també m'haguera agradat. L'altre dia eixia una maquineta ahí, que era la Werlisa Color... la funda, la maquineta estaria dins o no, però la funda tancà. I diu: «¿Sabéis qué es esto?», i va haver u que va dir: «Eso es una cantimplora» [...]. I jo vaig ficar ahí: «Yo he utilizado una de ésas, y se llama una Werlisa Color». Vols que t'ensenyi algunes de les que tinc ahí? [...] Jo era aficionat a fotografiar la festa taurina, de bous i vaques, però ja vaig optar de que ja no, bah! Però quan anava amb la màquina per ahí penjà a muntó me veien i em deien: «Xa, Justo, tu des de quan tens afició a la fotografia?». Jo tinc fotos ahí... home, de la guerra no, que encara no estava jo, però les he recopilades. Ahí tinc un llibre jo...